

- Карпенко: Карпенко Ю.О. О функциях собственных имен // VII Slovenska onomasticka konferencia. – Bratislava, 1980. – С. 260 – 263.
- Мезенка: Мезенка Г.М. Беларуская аанамастыка. – Мінск: Вышэйшая школа, 1997. – С. 79 – 87.
- Отин: Отин Е.С. Развитие коннотонимии русского языка и его отражение в словаре коннотонимов // Е.С.Отин Избранные работы. – Донецк, 1997.
- Правила побудови: Правила побудови та написання назв об'єктів у класифікаторах техніко-економічної та соціальної інформації. Інструкт. лист. – Виписка з КНД 50-054-95. – 3с.
- Теория: Теория и методика ономастических исследований. – Москва: Наука, 1986. – 256 с.

Masenko Larysa, Chuba Kateryna. Firm Names of in Kyiv. *This article investigates the principles of forming and development of contemporary Ukrainian firmonimy. We tried to cover the field of Ukrainian firmonimy creation under the condition of unstable and changing economic situation in Ukraine. The article examines the functions of Ukrainian and foreign firmonims of Podil district in Kyiv; analyses the influence of economic factors on the development of Ukrainian ergonimy.*

Key words: *firmonim, ergonim, commercial association, appellation.*

Роман Осташ (Львів)

ДО ПИТАННЯ ПРО ОНІМІЗАЦІЮ АПЕЛЯТИВІВ ПРИ ВИНИКНЕННІ ОЙКОНІМІВ У XVI-XVII СТ.

У статті проаналізовано апелятиви воля, волиця і ойконіми Воля, Волиця. Простежено особливості функціонування цих ойконімів в

українській топонімії XVI-XVII ст. і їх подальшу долю в пізніші століття. Відзначено великий вплив народної онімії на їх виникнення і функціонування.

Ключові слова: лексема, апелятив, ойконім, топонім.

У писемних пам'ятках XVI-XVII ст. нотуємо різні лексеми на позначення певних типів населених пунктів і маєтностей: *воля*, *волиця*, *городище*, *замокъ*, *мѣсто* (*место*), *приселокъ*, *селище*, *село*, *сельце* (*сельцо*), *слобода*, *слободка*, *хуторъ* та ін. Такі назви у той час могли мати певне розрізнення стосовно правового статусу, наявності чи відсутності адміністративних органів управління, видів податків і повинностей, ступеня безпеки тощо. Наприклад, назва *мѣсто* могла означати крупний населений пункт, адміністративний, ремісничий, релігійний центр, а могла означати і центральну садибу великого феодала з замком (замочком) і міською адміністрацією (чи без неї). Різнилися населені пункти і внаслідок місця свого розташування - всередині держави чи на її рубежах. XVI і особливо XVII ст. – це час, коли доводилося не раз відбудовувати знищені населені пункти або освоювати великі незаселені чи спустошені території. Як зазначає О. Субтельний, „хоча на середину XVII ст. у містах проживало майже 60 % усього населення порубіжжя, насправді вони не являли собою міських центрів. Це були скоріше прикордонні форти, за дерев'яним частоколом яких рідко коли налічувалося більше 100 дворів. Під захистом цих укріплень жили переважно селяни, що обробляли навколишні землі. Самі ці міста здебільшого не мали самоврядування, а належали магнатам, що будували та обороняли їх” [Субтельний: 99].

Для аналізу ми обрали лексеми *воля*, *волиця*. Лексема *воля* походить від псл. *volja, яке пов'язане чергуванням голосних з *velěti „веліти”. Це слово в українській мові має велику кількість похідних утворень, як літературних, так і діалектних; пор., напр., діал. *вільник* „дідич”, *розвóля* „повна свобода” та ін. [ЕСУМ: 423]. В українській мові апелятив *воля* активно вживається віддавна. „Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.” фіксує 6 значень

загального слова *воля* і понад 20 сталих висловів (напр.: *доброю волею* „добровільно”, з *доброї воли* „з власної волі”, *одною волею* „одностайним стремлінням” та ін.) [ССМ I: 195-196]. У писемних пам’ятках XVI-XVII ст. знаходимо лексеми *воля* і *волиця* в апелювативній лексиці. Разом із тим ці загальні слова активно функціонують і в складі змішаних, апелювативно-ойконімних іменувань. Інколи спостерігаємо перехід загальної лексеми в онім: до добрь, ... по(д)легълы(х) ... селу *Волиця алия(с) Волянца*, до Котельни належачихъ [Київ, 1639 р. ККПС 204].

Як зазначає Є.М. Пosaцька-Черняхівська, „топоніми типу *Воля*, *Біда* можна зарахувати до розряду назв, які творились семантичним способом словотворення, тільки з певним застереженням. Різниця між топонімами типу *Гора*, *Луг* і назвами *Воля*, *Біда* полягає в тому, що коли перші виникли на базі існування певного конкретного предмета чи явища об’єктивної дійсності (*гора*, *ліс*, *верба*, *довге поле*) з готовою назвою, то апелюватив цей закріплювався за назвою населеного пункту, поля, урочища чи іншого географічного об’єкта як власна назва. Отже, топонім утворювався шляхом виділення з загальної назви топонімичного омоніма. В інших випадках ... предметна основа відсутня, але вона мислиться і знаходить свій вияв, подібно як це було у попередніх назвах, у створенні топонімичного омоніма, але на базі довільно взятих лексем, семантично споріднених (пор. назви: *Воля*, *Слобода*)” [Пос.-Черн.: 105].

Лексеми *воля* і *волиця* цікаві тим, що залишили помітний слід в українській ойконімії і мікротопонімії. Чіткими є визначення ойконіма *Воля*, які подають В.П. Шульгач і М.Л. Худаш. У них враховано історичні реалії: 1. „Назва походить від загального слова *воля*, в яке вкладався соціально-економічний зміст. Так називалися поселення, мешканці яких були звільнені від податків” [Шульгач: 29]. 2. Ойконім *Воля* утворений „семантично від ап. *воля* „звільнення на якийсь визначений строк від феодальних повинностей” [Худаш: 45]. Разом із тим сучасні мовці пояснення таких онімів (особливо мікротопонімів) базують на прямому асоціативному зв’язку

із деякими із сучасних значень апелятива *воля*: „відсутність обмежень; привілля”, „свобода, незалежність” [див. докл. СУМ I: 735]. І якщо пояснення ойконімів ще більш-менш пов’язане з історичною пам’яттю людей (пор. стосовно назв сіл на зразок *Воля, Воля-Ковельська*: „де колись пан віддав свою землю для заселення селян” [СММ: 141], то мікротопоніми *Воля*, які можуть бути колишніми ойконімами *Воля*, мовці частіше пояснюють з позицій народної етимології (пор.: поле *Воля* - „що знаходиться у затишному місці, ніби на волі”; вулиця *Воля* - „там селилися звільнені кріпаки”; куток *Воля* - „де знаходиться нова велика вулиця, ніби воля”, „що знаходиться далеко від села” [СММ: 141]. Ще більш далекими є пояснення деяких фонетично змінених мікротопонімів на зразок *Вулька* (< *Волька* < *Вол[я]* + суфікс *-к-а*): „де росте багато вільхи” [СММ: 150], хоча одночасно в народному топоніміконі збереглись ойконіми на зразок *Вулька-Достоївська, Вулька-Лавська* і давня назва сучасного села Ростань - *Вулька Хрипська* [СММ: 150]. Таким чином, виникає необхідність розглянути детальніше ойконіми *Воля, Волиця* у мовно-історичній ретроспективі.

Слід сказати, що синонімічна назва цього типу поселення - *слобода* - зберегла свою активність і в пізніші (після XVII ст.) часи, розширивши та трохи змінивши свої значення і в той же час уживаючись у складі змішаних, ойконімно-апелятивних іменувань, а також як ойконім. Провівши паралель із значеннями, які фіксують сучасні словники, можна припустити, що нею стали називати і „частину міста, квартал, де жили люди однієї професії, національності і т. ін.” або навіть „відокремлену частину великого села” [СУМ IX: 365]; останнє значення, мабуть, як пам’ять про те, що раніше слободи засновувались не лише на новому місці поблизу великих населених пунктів. Феодали організовували їх також у самих містах чи великих поселеннях, виділяючи для слободи певну частину (напр., квартал) населеного пункту. З часом лексема *слобода* почала набувати ще інших значень. Як зазначає В.П. Загорівський, у XVIII ст. поселення українських переселенців на Воронежчину „за традицією продовжували вважатися

слободами, хоча давніх „слобод” (свобод, пільг), таких, як у XVII ст., українські переселенці уже не мали” [цит. за Попов: 217]. У XIX і на початку XX ст. цей термін у центральній і східній Україні став називати великі села і фабричні та заводські поселення, які не мали статусу містечок чи міст [ЕУ: 2891]; пор. сучасне значення: *слобода* „велике село, селище” [СУМ IX: 365]. А слова *воля* і *волиця* не розширили свого первинного значення, не розвинули значень, аналогічних значенням слова *слобода*, і тому зараз мовцям важко пов’язувати їх із назвами певних типів поселення. У такому значенні вони швидше, ніж слово *слобода*, почали ставати історизмами.

Наявність лексеми *воля* в апелятивній лексиці на позначення певного типу населеного пункту (пор.: до інших м[±]стечокъ и *воль* утекають [1542 р. Тимч. 307]) - це, очевидно, вже вторинне значення апелятива *воля*. Первинною ж була назва виду звільнення від повинностей і податків. Її фіксують писемні пам’ятки української мови XV ст. як одне із значень апелятива *воля*: „тимчасове звільнення новосельців від феодальних повинностей і податків”. Напр.: О волі колі панъ которы(и) волю даеть [XV ст. ССМ I: 196]. Синонімами до слова *воля* у цьому значенні були лексеми *слобода*, *слобозія* [ССМ II: 35]. У той же час у пам’ятках занотовано вислови *во(на) воли седєти* „бути звільненим від повинностей і податків”, а також *волю (воли) выседєти*, *высєдєти волю* „вибути строк звільнення від повинностей і податків”. Напр.: А изъ р[≥]шовьскои волости приходить польъ третья сто коло(д) опроче вол[≥]нь, што на воли с[±]д[≥]ть [1386-1418 pp. ССМ I: 196]; дали ему дворъ нашъ со слободичи што на воли с[±]д[±]ть [1505 р. КТ]. Село □сники, на то(и) жо рец[±] Же(р)ди, ново □с[±]ло, в томъ сел[±] чоты(р)на(д)цать члвковъ на воли сєд[±]я(т) [Кременець, 1545 р. ЛМ 205] а в томъ селе чотыри слоугы ... ещо воли невысєдели а коли волю высєд[±]ять они мають слоужити (диграф **оу** = суч. **у** - Р.О.) [бл. 1471 р. ССМ I: 196].

Отже, надання пільг поселенцям на новому місці практикувалося віддавна. Хоча у „Словнику староукраїнської мови XIV-XV ст.” [ССМ] не знаходимо ойконімів *Воля* і *Волиця*, насправді вони існували, особливо у

складених назвах. Період переходу лексеми *воля* в ойконім *Воля* можна окреслити лише приблизно, оскільки до нашого часу збереглося мало давніх пам'яток, писаних українською мовою, а актові книги українці почали вести дещо пізніше, ніж чехи (перша половина XIII ст.) і поляки (друга половина XIV ст.) [див. докл. Бойчук: 5]. Дослідження М.Л. Худаша дають змогу датувати фіксацію ойконімів *Воля* початком XV ст. (1407 р.) [Худ.: 46]. Українські населені пункти зі складеними назвами, що містять компонент *Воля*, часто згадуються у різних документах XV-XVI ст. [AGZ; Мак.: 297-305] (про працю В. Макарського див. примітку М.Л. Худаша у недавно виданій книзі [Худ.: 376]). Напр., понад 30 складених ойконімів із компонентами *Воля* періоду XV-XVIII ст. наводить М.Л. Худаш із регіону Карпат і Прикарпаття [Худ.: 45-50]. А якщо додати ще ойконіми (переважно з XVIII ст.) *Вілька* (11 назв), *Волиця* (4), *Вулька* (4) [Худ.: 50-51], то можна собі уявити, який обширний пласт таких ойконімів функціонував у досліджуваній період (XV-XVII ст.) на території всіх українських етнічних земель.

На думку Д.Г. Бучка, ойконіми, що спричинені заснуванням нових типів поселень, напр., *Воля*, *Вигода*, *Новоселиця*, *Слобода*, *Слобідка*, *Весела*, належать до назв, виникнення яких припадає на пізніє середньовіччя [Бучко: 109-110]. О. Горбач зараховує ойконіми *Волиця*, *Слобода*, *Слобідка* до утворень, що вказують на первісний характер поселення з панщизняних часів XVI-XVIII ст. [Горбач: 198]. Поселення, у яких мешканцям були надані такі пільги, могли включати у свої власні назви лексеми, що вказували на цей тип поселення. Як зазначає М. Кордуба, „деякі назви вказують просто на спосіб оселення. Від другої половини XIV ст. великі землевласники, щоби привабити в Галичину нових поселенців, надавали їм різні т.зв. вольности, звільнювали нові оселі на 10 або й на 20 літ від всіх данин та роботизни. Так повсталі оселі звалися *Волями*, *Вільками*, *Волицями*, *Слободами*, *Слобідками*. Їх було куди більше чим тепер. Розслід самих тільки сяніцьких та перемиських судових актів з XV ст. показує, що оселі *Березка*, *Гольцова*,

Малява, Павлова, Рачкова, Станкова і др. звалися тоді *Березька Воля, Гольцова Воля, Малява Воля, Павлова Воля* і т.д. Виходить, що коли не всі то бодай велика частина осель, утворених з особових імен з окінченням на *-ова, -ава, -а* се давні „Волі” [Кордуба: 8]. Мабуть, зрозуміле усім апелювативне значення слова *воля* створювало труднощі при його переході у розряд онімів. При наявності густої географічної сітки поселень такого типу (*воля*) потрібен був визначник, який би точніше ідентифікував і сам населений пункт, і його розташування на місцевості. Переконаливо це показав М.Л. Худаш; напр.: „*Воля Бунівська* ... - складна назва, в якій компонент-означення *Бунівська* протиставляє її назві хуторів *Воля Глиницька* та *Воля Любинська* за розташуванням біля села *Бунів*” [Худ.: 45-46]. Такими визначниками могли ставати: а) антропонім (ім'я, прізвисько, прізвищева назва) першопоселенця чи тієї особи, якій було доручено будувати *волю*; б) відповідно оформлена (часто як атрибутив) назва населеного пункту, до якого та чи інша *воля* (*Воля*) або *волиця* (*Волиця*) прилягала (село Шу(м)ско и волицу Шу(м)скую [1609 р. ДМВН: 174]). З часом із різних причин (зникнення сусідніх населених пунктів, злиття кількох населених пунктів в один, зміна їх назв і т. ін.) у свідомості мовців і в їх мовленні головний акцент міг зміщуватися в бік, скажімо, антропоніма-визначника). Слово *Воля* у такому складеному ойконімі ставало тоді необов'язковим для ідентифікації. Напр.: Вілька Роснівська (XVIII ст.) – нині с. Роснівка Радехівського р-ну Львівської обл. [Худ.: 42-43].

Із писемних пам'яток XVI-XVII ст. помітно, що інколи назви *воля, волиця* і *слобода, слободка*, вживані у значенні „тип населеного пункту”, могли виступати синонімами. Напр.: *Wolica alias Slobodka Oleksince* [1604 р. Кр.: 447].

У писемних пам'ятках і документах XVII ст. активно вживаються як апелюватив *волиця, вольца, волиця* у значенні „осілість з певними привілеями” стосовно поселень, яким феодал надав *волю* (тобто звільнив на певну кількість років від податків і повинностей), так і ойконіми *Воля* (*Wola*) [Кр.:

482, 494], *Волиця* [СЛУМ 4: 201], *Волиця (Wolica)* [Кр.: 423, 447]. Апелятив *волиця* інколи вживається перед власною назвою поселення, а інколи, якщо поселення ще не мало назви, просто як позначення типу поселення. Напр.: дерева ... пор□бали и до волици немировского во(и)та ... повозили [Вінниця, 1602 р. ЛНБ 5, П 4050, 61]; Я(н) Соколо(в)ски(и) ... має(т)ности свое село Шу(м)ско и *волицу Шу(м)скую*, также *волицу на(д) рудниками* и *волицу Железня(к)*, ... за(с)тави(в)ши ... межи и(н)шими коньдициями того запису своего варова(л); на має(т)ность *село-волицу Желе(з)някъ* ... на(с)ла(в)ши слу(г) ... свои(х) две сты(р)те спалити ро(с)каза(л); село Волосо(в) и *волицу* Харьтоно(в)ку, ... за(с)та(ви)вши ..., межи и(н)шими ко(н)дициям[и] то(г)[о] запису свое(г)[о] варова(л) [Житомир, 1609 р. ДМВН: 174, 175, 177].

Нижче наводимо низку прикладів, де лексеми *Воля*, *Волиця*, *Во(л)ка* виступають як ойконіми. Вони згадуються як власні назви населених пунктів у митних документах, заповітах, ревізіях, звітах судових чиновників тощо. Напр.: Фалимичи, дво(р) и села: ... Вольковичи, Т±шъков±чи, Воля, ѿ(т)даль Казимє(р), король, князю Миха(и)лу, ѿ(т)цу князя Ковельского [Луцьк, 1545 р. ЛМ 182]; име(н)є ... Горохо(в), ... и села ... Рачи(н), Завидо(в), Воля Завидовська≥, Пзе(рца, Куты; име(н)є мое ... Перєми(л) ... и ... села Ве(р)бноє, Гу(м)нища, □(б)чо и Во(л)ка зо (в)сими кгру(н)ты [Камінь, 1571 р. ВГ: 162-163]; Панъ Даниель Палускій ... м±ль до Кгданска ... комягъ 2, житомъ и пшеницею наладованыхъ зъ ... фольварковъ им±н±й своихъ Шеплей, Мостовъ и Воли, лежачихъ у пов±т± Луцкомъ [Берестя, 1583 р. ТУ 198]; Знаю тежъ злодеевъ ... которые кони крадутъ: Я(ц)ко з Воли ѿтъ Премышл≥, Васко с тоєжъ Воли, а по(д) Яросла(в)лемъ в Острови братья два – Во(и)техъ и Якубъ [Володимир, 1587 р. ТУ 213]; Шкоды села Волицы [Луцьк, 1589 р. Купч. 934]; по(д)даного на (и)ме □ни(с)ко ... з села *Волицы*, по(и)ма(в)ши ... у везе(н)ю мати [Житомир, 1609 р. ДМВН: 175].

Протягом століть складені ойконіми із компонентом *Воля* могли зазнавати різних змін. Напр., сучасне село *Велика Воля*, згадане у документах

ще у 1407 р., мало первісну назву *Суха Воля*. Вона вживалася ще навіть у кінці XVIII ст. Але, – як зазначає М.Л. Худаш, – „з моментом, коли по сусідству виникло нове село, що теж одержало назву *Воля*, для розрізнення цих сіл, їх було названо відповідно, *Суха Воля*, що, як свідчить ... фіксація від 1515 р., часом називалося ще просто *Воля*, – *Воля Велика*, а новозасновану *Волю*, меншу за розміром, – *Мала Воля*. Ця назва закріпилася і збереглася й досі. У ній компонент-означення *Велика* протиставляє її назві сусіднього села *Воля Мала*” [Худаш: 46].

Доля ойконімів *Воля*, *Волиця* і відповідних населених пунктів складалася по-різному:

– деякі з них збереглися самі і зберегли свої назви. Напр.: по(д)даные ... князя Романа Ружи(н)ско[г]о съ села Заруби(ч) и з Волицы [Житомир, 1605 р. ДМВН: 78]. Нині – це с. Волиця Андрушівського р-ну Житомирської обл. [ДМВН: 271]. Однак, перш ніж стати *Волицею*, це село спочатку мало назву *Волынци* (пань Плиза(р) Вольчкови(ч), им±нья его: Топорища а Волы(н)ци а Волосовъ [Житомир, 1545 р. ЛМ 241]. Пам'ять про другу назву зберігалася довго, оскільки ще у 1639 р. фіксуються обидві назви (до добрь, ... по(д)легълы(х) ... селу Волицы а lia(с) [або – Р.О.] Волынца, до Котельни належачихъ [Київ, 1639 р. ККПС 204];

– частина з них зникла. Наприклад, не існує с. Воля Коржівська (Wola Korzowska), яке існувало у XVI ст. і останній раз згадується у документах 1604 р. [Кр.: 462];

– деякі населені пункти одержали інші назви. Наприклад, с. Волиця (Wolica) існувало у XVI ст., фіксується з такою назвою у документах протягом 1629-1681 рр., а нині має назву с. Плоскове Хмельницької області [Кр.: 462]. Досить переконливо ті зміни, яких могли зазнавати ойконіми *Воля*, окреслює М.Л. Худаш на прикладі с. Вілька (Сяноцький повіт, Республіка Польща). Первинною назвою села була – *Воля*, а „згодом назва *Воля* одержує ще компонент-означення *Климковська* від назви сусіднього села *Климківка*, а ще пізніше це означення замінюється новим *Литвинова* від ОН *Литвин*

(мабуть, нового власника). Лише з кінця XVII ст., мабуть, як субституція п. *Wólka*, закріплюється нова назва *Вілька* – зменшений суфіксальний варіант на **-ка** від вихідного *Воля* з закономірним чергуванням **o/i**” [Худаш: 41];

– деякі ойконіми *Воля* і *Волиця* не витримали конкуренції із синонімічними назвами *Слобода* і *Слобідка*. Наприклад: Воля Межирівська (*Wola Meżugowska*). Село існує з кінця XVI ст. У першій половині і середині XVIII ст. стало називатися с. Слобідка. З другої половини XVIII ст. і донині – с. Слобідка-Межирівська [Кр.: 494]. Ця конкуренція помітна і в тих писемних пам’ятках, де зафіксовані двочленні назви: Волиця або Слобідка Олексинці (*Wolica alias Slobodka Oleksince*) – нині с. Слобідка-Смотрицька [Кр.: 447].

Дослідження з сучасної мікротопонімії підказують, що ойконіми *Воля* і *Волиця* із розбудовою і розширенням території певних населених пунктів могли також ставати просто мікротопонімами – назвами вулиць, кутків [СММ: 124, 138, 141] і зберегтися таким чином якщо і не в офіційному топоніміконі, то хоча б у народному (пор. народну назву одного з кутків давнього села Сихів під Львовом (тепер – Сихівський р-н м. Львова) – *Вулька*).

Через відсутність ширших досліджень про ойконіми *Воля*, *Волиця* поки що немає змоги говорити про якусь більшу чи меншу їх поширеність у певних регіонах України в досліджуваний період. Хоча слід сказати, що певні особливості, можливо, й існували. Наприклад, із понад 1100 назв поселень Подільського воєводства у першій половині XVII ст. М. Крикун фіксує 60 ойконімів із компонентами *Слобода* і *Слобідка* і лише 4 – із компонентами *Воля* і *Волиця* [Кр.: 447, 462, 494]. Ойконіми *Воля*, *Волиця* залишили помітний слід в ойконімії Волині [ОВоЛ.: 28-29]. Про активність уживання терміна *волиця* як твірного слова для ойконімів говорить Н.М. Герета і стосовно Південно-Східної Волині (за сучасним адміністративним поділом - північ Хмельницької області [Герета: 60]. Немало ойконімів *Воля*, *Волиця* збереглося в різних регіонах України.

Скажімо, ойконіми *Воля* фіксуються в 11-ти областях України: Львівській (6 назв), Волинській (5), Миколаївській (2), Донецькій, Київській, Кіровоградській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській (по 1). Ойконім *Волиця* функціонує у 7-ми областях України: Львівській (12 назв), Тернопільській (7), Хмельницькій (6), Волинській (4), Рівненській (4), Житомирській (2), Київській (2). Ойконіми на зразок *Писарева Воля* функціонують у 10-ти областях, ойконіми на зразок *Маркова Волиця*, *Велика Волиця*, *Мала Волиця* – в 1-й (Житомирській) області. Крім того, у різних областях України фіксуємо ще інші структурні типи складених назв населених пунктів із компонентами *Воля*, *Волиця*, *Вілька*: *Воля-Довголуцька*, *Волиця-Морозовицька*, *Вілька-Садівська*, *Майдан-Воля*, *Марія-Воля*, *Красноволя*, *Кутичволя*, *Грицеволя*, *Мокроволя*, *Суховоля* та ін. [Горп.: 59-61; Інв. Сл.: 305-306, 312; Криж.: 62-64, 203-204]. Слід визнати, що це невелика кількість порівняно із числом поселень, що протягом XVI-XVIII ст. мали статус *волі*. Мабуть, бурхливі суспільні зміни і катаклізми тих часів (війни, масові міграції і переселення людей, татарські напади і т. ін.) негативно відбивалися на заселенні певних місцевостей і відповідно на долі ойконімів. Наприклад, у 1711-1712 рр. з Правобережної України на Лівобережжя було примусово переселено до 200 тис. козаків, міщан і селян, чимало населених пунктів стояло пустою [Крикун]. І все ж навіть в умовах численних змін, історичних подій ойконіми *Воля* і *Волиця* виявили життєздатність і чимало з них збереглися до сьогодні.

Отже, загальні слова *воля*, *волиця* і ойконіми *Воля*, *Волиця* могли вживатися в мові в один і той же період. Ойконіми *Воля* і *Волиця* виявили здатність приєднувати до себе різноманітні компоненти (переважно атрибутиви), які допомагали точніше ідентифікувати населений пункт. Разом із цим складені назви із компонентами *Воля*, *Волиця* могли потім легко (з мовного погляду) трансформуватися в інші ойконіми, які або зберігали компоненти *Воля*, *Волиця*, або втрачали їх. Не помітно чітко вираженої закономірності у тому, коли саме загальні слова *воля*, *волиця* могли ставати

ойконімами *Воля, Волиця*. Як часто це буває в ономастиці, активним діячем тут виступав колектив мовців, а власна назва утворювалася навіть стихійно, спонтанно. Отже, вплив народної ономастики на творення таких власних назв у той час був дуже великий, сам процес виникнення ойконіма відбувався цілком природно, без особливого застосування адміністративного втручання.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойчук: Бойчук М.К. Актові книги на Україні // Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582-1588 pp.) / Підгот. до вид. М.К. Бойчук. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 5-7.
- Бучко: Бучко Д.Г. Галицька земля в світлі географічних назв // Наукові записки. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: ТДПУ. – 1999. – Вип. 2. – С. 108-117.
- Герета: Герета Н.М. Лексико–семантичний та морфолого–синтаксичний способи творення ойконімів Прикарпаття і Південно–Східної Волині (зіставний аналіз) // Студії з ономастики та етимології. 2004 / Відп. ред. О.П. Карпенко. – К., 2004. – С. 58-62.
- Горбач: Горбач О. Говірки Теробовельщини // Горбач О. Зібрані статті. V. Діалектологія. – Фотопередрук. – Мюнхен, 1933. – С. 173-208.
- Кордуба: Кордуба М. Земля свідком минулого (Географічні назви як історичне жерело). – Львів, 1924. – 14 с.
- Крикун: Крикун М. Згін населення Правобережної України 1711–1712 років (До питання про політику Петра I стосовно України) // Україна модерна. – Ч. 1. – Львів, 1996. – С. 42-88.
- Попов: Попов С.А. Из истории исследования украинской топонимии на территории Воронежской области России // Актуальные вопросы славянской ономастики. Материалы III Междунар. научной конф. 6-7 октября 2006 г. – Гомель, 2006. – С. 216-223.
- Пос.-Черн.: Посацька-Черняхівська Є.М. Питання словотворчої структури

- топонімічних назв Львівщини // Питання топоніміки та ономастики (Матеріали I республіканської наради з питань топоніміки та ономастики). – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 101-108.
- Субтельний: Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука. – К.: Либідь, 1991. – 512 с.
- Худаш: Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення) / Відп. ред. С. Павлюк. – Львів, 2006. – 452 с.
- Шульгач: Шульгач В.П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник / Відп. ред. І.М. Железняк. – К.: Київ, 2001. – 193 с.

ДЖЕРЕЛА

- ВГ – Волинські грамоти XVI ст. / Упорядники В.Б. Задорожний, А.М. Матвієнко. – К.: Наук. думка, 1995. – 247 с.
- Горп. – Горпинич В.О. Словник відтопонімічних прикметників і назв жителів України. Вид. 2-ге, випр. і доп. – Дніпропетровськ, 2000. – 370 с.
- ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (36. актових документів) / Під. до вид. В.В. Німчук, В.М. Русанівський, К.С. Симонова та ін. – К.: Наук. думка, 1981. – 316 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. – К.: Наук. думка, 1982. – Т. 1.
- ЕУ – Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Львів, 2000. – Т. 8.
- Інв. Сл. – Бучко Д. Інверсійний словник ойконімів України. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2001. – 327 с. (словник містить всі ойконіми України станом на 1-ше вересня 1946 р., а також кілька сотень давніших („старих”) назв поселень, які у 1946 р. були перейменовані).
- ККПС – Книга Київського підкоморського суду (1584-1644) / Підгот. до вид. Г.В. Боряк, Т.Ю. Гирич, Л.З. Гіськова та ін. – К.: Наук. думка, 1991.

- Кр. – Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Т. ССXLIII. – Праці Історично-філософської секції. – Львів, 2002. С. 374-521.
- Криж. – Крижанівська О.І. Інверсійний словник ойконімів України / Відп. ред. В.О. Горпинич. – Кіровоград, 2001. – 218 с. (відповідно до адміністративно-територіального устрою України у 1987 р.).
- КТ – Картотека Історичного словника української мови XIII-XVIII ст., укладена під керівництвом проф. Є. Тимченка. Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів).
- Купч. – Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. – 1286 с.
- ЛМ – Литовська метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року / Підготував В. Кравченко. – К., 2005. – 600 с.
- ЛНБ 5 – Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, фонд 5 (фонд Оссолінських).
- ОВол. – Шульгач В.П. Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник / Відп. ред. І.М. Железняк. – К.: Київ, 2001. – 193 с.
- СЛУМ: Словник української мови XVI - першої половини XVII ст.–Львів, 1994–2005.–Вип. 1-12.
- СММ: Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель / Упорядк., підгот. до друку та редак. Г.Л. Аркушина. – Луцьк: Вежа, 2006. – Т. 1.
- ССМ: Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. / Ред. Л.Л. Гумецька, І.М. Керницький. – К.: Наук. думка, 1977-1978. – Т. 1-2.
- СУМ: Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т. I-XI.
- Тимч. –Історичний словник українського язика /Зредагував проф. Е. Тимченко.–Харків-Київ,1930.–Т. I.

- ТУ – Торгівля на Україні XIV – середина XVII століття. Волинь і Наддніпрянщина / Упорядники В.М. Кравченко, Н.М. Яковенко. – К.: Наук. думка, 1990. – 408 с.
- Худ. – Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення) / Відп. ред. С. Павлюк. – Львів, 2006. – 452 с.
- AGZ – Akta grodzkie i zemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie. – T. I-XXV. – Lwów, 1868-1935.
- Мак. – Makarski Wł. Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej. – Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999. – 429 s.

ЗАГАЛЬНІ СКОРОЧЕННЯ

ап. – апелятив	напр. – наприклад	р-н – район
бл. – близько	обл. – область	рр. – роки
див. – дивись	ОН – особова назва	с. – село
діал. – діалектне	п. – польське	ст. – століття
докл. – докладніше	пор. – порівняй	
м. – місто	р. – рік	

Ostash Roman. On appellatives onimization in the course of appearance of oiconyms in the XVIth-XVIIth centuries. The article analyzez appellatives volya, volytsya and oiconyms Volya, Volytsya. Peculiarities of functioning of these oiconyms in Ukrainian toponymy of the XVIth-XVIIth centuries as well as their further destiny in the following centuries are traced. A great influence of folk onimia on their appearance and functioning is pointed out.

Key words: *lexeme, appellative, oiconym, toponym.*